

SHARTNOMA TUZISHDAN OLDINGI MUZOKARALARDA TARAFLARNING
AXBOROT BERISH MAJBURIYATINI BUZGANLIK UCHUN
FUQAROLIK-HUQUQIY JAVOBGARLIK

Fayzullayev Sardorbek Sanjar o'g'li

Sarbo'n universiteti o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23320838>

Annotatsiya. Mazkur tezisda shartnoma tuzishdan oldingi muzokaralar jarayonida taraflarning axborot berish majburiyati, uning fuqarolik-huquqiy mohiyati va ushbu majburiyatni buzganlik uchun javobgarlik masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, noto'g'ri yoki to'liq bo'lmagan ma'lumot taqdim etish, muhim axborotni yashirish natijasida yetkazilgan zararni qoplash hamda muzokaralarda halol harakat qilish talabining ahamiyati yoritiladi. Milliy fuqarolik qonunchiligini takomillashtirishga doir ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: shartnoma, shartnomaoldi muzokaralar, axborot berish majburiyati, fuqarolik-huquqiy javobgarlik, halollik tamoyili, zarar, shartnomaoldi javobgarlik, huquqiy himoya, culpa in contrahendo.

Fuqarolik-huquqiy munosabatlarda shartnoma taraflarning huquq va majburiyatlarini belgilash, iqtisodiy manfaatlarini muvofiqlashtirish hamda o'zaro hamkorlikni ta'minlashning muhim vositasi hisoblanadi. Biroq shartnoma tuzish jarayoni, odatda, taraflar o'rtasida muzokaralar olib borish, shartnoma shartlarini muhokama qilish va kelajakdagi majburiyatlarni aniqlashtirishdan boshlanadi. Aynan shu bosqichda taraflar bir-biriga taqdim etadigan axborotning to'g'riligi, to'liqligi va ishonchliligi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki shartnoma tuzish yoki undan voz kechish to'g'risidagi qaror ko'p hollarda boshqa taraf taqdim etgan ma'lumotlarga asoslanadi.

Shartnoma tuzishdan oldingi muzokaralarda axborot berish majburiyatining buzilishi taraflarning qonuniy manfaatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Xususan, muzokaralarda ishtirok etayotgan taraf shartnoma predmetining muhim xususiyatlari, mavjud huquqiy cheklavlar, moliyaviy holat yoki kelajakdagi majburiyatlarni bajarishga ta'sir qiluvchi boshqa holatlar haqida noto'g'ri ma'lumot bersa yoxud tegishli vaziyatda oshkor etilishi lozim bo'lgan axborotni yashirsa, ikkinchi taraf iqtisodiy jihatdan noqulay qaror qabul qilishi ehtimoli ortadi. Natijada shartnoma tuzishga tayyorgarlik ko'rish uchun sarflangan xarajatlar, boshqa imkoniyatlardan voz kechish bilan bog'liq yo'qotishlar va boshqa mulkiy zararlar yuzaga kelishi mumkin.

Shu sababli shartnomaoldi muzokaralarda axborot berish majburiyatining mazmunini aniqlash, uning buzilishi oqibatlarini belgilash va zarar ko'rgan tarafning huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

Shartnomaoldi muzokaralar taraflarning kelajakdagi shartnoma shartlarini muhokama qilishi va o'zaro manfaatlariga mos keladigan kelishuvga erishishga intilishi bilan tavsiflanadi.

Ushbu bosqichda taraflar, odatda, shartnoma tuzish yoki undan voz kechish erkinligini saqlab qoladilar. Biroq shartnoma tuzish erkinligi muzokaralar davomida boshqa tarafni chalg'itish yoki uning qonuniy manfaatlariga asossiz zarar yetkazish huquqini bermaydi.

Aksincha, fuqarolik muomalasining barqarorligi taraflardan o'zaro ishonchni hurmat qilishni, halol va oqilona harakat qilishni talab etadi.

Mazkur talab, eng avvalo, axborot berish majburiyatining mazmunida namoyon bo'ladi.

Axborot berish majburiyati tarafning shartnoma tuzish uchun muhim bo'lgan holatlar haqida boshqa tarafga to'g'ri va ishonchli ma'lumot taqdim etishi bilan bog'liq. Bunda barcha mavjud ma'lumotlarni cheklanmagan tarzda oshkor etish talabi emas, balki muayyan munosabatda huquqiy yoki shartnomaviy jihatdan ahamiyatli bo'lgan axborotni vijdonan taqdim etish masalasi nazarda tutiladi. Axborotning muhimligi shartnomaning turi, taraflarning tajribasi, ma'lumotga kirish imkoniyati va ushbu ma'lumotning qaror qabul qilishga ta'siri kabi holatlar asosida baholanishi mumkin.

Axborot berish majburiyatining buzilishi turli ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Jumladan, taraf haqiqatga mos kelmaydigan ma'lumot taqdim etishi, muhim holatlarni qasddan yashirishi yoki avval taqdim etilgan ma'lumotning noto'g'ri ekanligi aniqlangandan keyin uni tuzatmasligi mumkin. Bunday xatti-harakatlar boshqa tarafda shartnomaning mazmuni, iqtisodiy foydasi yoki uni bajarish imkoniyatlari haqida noto'g'ri tasavvur shakllanishiga olib keladi. Natijada ikkinchi taraf o'z manfaatlariga mos kelmaydigan qaror qabul qilishi yoki shartnoma tuzishga tayyorgarlik ko'rish jarayonida ortiqcha xarajat qilishi mumkin.

Shu bilan birga, axborot taqdim etilmagan har qanday holatni avtomatik ravishda huquqbuzarlik sifatida baholash to'g'ri emas. Buning uchun muayyan ma'lumotni oshkor qilish majburiyati mavjudligi, axborotning shartnoma tuzishdagi ahamiyati, taraflarning o'zaro munosabatlari va xatti-harakatlarning xususiyati aniqlanishi lozim. Masalan, qonun yoki taraflarning kelishuvi asosida oshkor etilishi lozim bo'lgan ma'lumotni qasddan yashirish bilan boshqa taraf mustaqil ravishda aniqlashi mumkin bo'lgan, oshkor etilishi shart bo'lmagan ma'lumotni taqdim etmaslik bir xil huquqiy bahoga ega bo'lmasligi mumkin.

Axborot berish majburiyatining buzilishi natijasida fuqarolik-huquqiy javobgarlik masalasi yuzaga kelganda, avvalo, tegishli javobgarlikning huquqiy asosi va uni qo'llash shartlari aniqlanishi kerak. Bunda huquqqa xilof xatti-harakat, zarar, xatti-harakat bilan zarar o'rtasidagi sababiy bog'lanish hamda qo'llaniladigan javobgarlik turiga qarab ayb kabi holatlar muhim ahamiyatga ega. Ushbu shartlarning mavjudligi har bir ishning aniq holatlari va qo'llaniladigan huquqiy normalar asosida baholanishi lozim. Zararni qoplash masalasi shartnomaoldi javobgarlikning eng muhim jihatlaridan biridir. Noto'g'ri axborotga ishongan taraf shartnoma tuzishga tayyorgarlik ko'rish uchun hujjatlar tayyorlash, mutaxassislarni jalb qilish, ekspertiza o'tkazish yoki boshqa zarur xarajatlarni amalga oshirgan bo'lishi mumkin. Agar ushbu xarajatlar tegishli huquqbuzarlik natijasida yuzaga kelgani va ularni qoplash uchun qonuniy asoslar mavjudligi isbotlansa, zarar ko'rgan tarafning manfaatlarini tiklash masalasi ko'rib chiqilishi mumkin. Bunda har bir xarajatning haqiqiyligi, asoslanganligi va zarar yetkazuvchi xatti-harakat bilan bog'liqligi aniqlanishi zarur. Bundan tashqari, muzokaralar natijasida shartnoma tuzilmaganligi sababli kutilgan foydani undirish masalasi alohida yondashuvni talab qiladi.

Chunki shartnoma tuzish ehtimoli mavjud bo'lganining o'zi kelajakda muayyan foyda olinishi aniq bo'lganini anglatmaydi. Shu sababli haqiqiy zararlarni qoplash bilan boy berilgan foydani undirish o'rtasidagi farqni hisobga olish, har bir talabning huquqiy asoslarini alohida tekshirish muhimdir.

Mazkur muammoni o'rganishda xorijiy huquq doktrinasidagi *culpa in contrahendo* konsepsiyasi ham e'tiborga loyiq.

Ushbu tushuncha shartnoma tuzish jarayonida taraflarning insofsiz yoki aybli xatti-harakatlari tufayli yuzaga keladigan javobgarlikni izohlashda qo'llaniladi. Mazkur yondashuv muzokarlarda shakllanadigan ishonchni himoya qilish, muhim axborotni vijdonan taqdim etish va boshqa tarafga asossiz zarar yetkazmaslik zarurligini ta'kidlaydi. Biroq ushbu konsepsiyaning mazmuni va qo'llanish shartlari turli davlatlarning huquq tizimlarida farqlanishi mumkin. Shu bois uni milliy qonunchilikka nisbatan qo'llash imkoniyatlarini qiyosiy-huquqiy tahlil asosida baholash maqsadga muvofiq.

Xulosa qilib aytganda, shartnoma tuzishdan oldingi muzokarlarda axborot berish majburiyati fuqarolik muomalasida ishonch, halollik va huquqiy aniqlikni ta'minlashning muhim vositasidir. Ushbu majburiyatning buzilishi taraflarning iqtisodiy manfaatlariga zarar yetkazishi, shartnoma tuzish to'g'risidagi qarorlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi va fuqarolik-huquqiy nizolarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin.

Shu bois axborot berish majburiyatining chegaralarini belgilash, uni buzganlik uchun javobgarlik shartlarini aniqlash va zarar ko'rgan tarafning huquqlarini samarali himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Mazkur sohadagi huquqiy tartibga solishni takomillashtirish shartnoma tuzish erkinligini cheklashni emas, balki ushbu erkinlikni halol va oqilona xulq-atvor talablari bilan muvozanatlashtirishni nazarda tutishi lozim.

Natijada shartnomaoldi muzokarlarda taraflarning qonuniy manfaatlarini himoya qilish, asossiz zararlarning oldini olish va fuqarolik-huquqiy munosabatlarning barqarorligini mustahkamlash imkoniyati kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi.
2. Shartnoma huquqi va fuqarolik-huquqiy javobgarlik masalalariga oid ilmiy adabiyotlar
3. Shartnomaoldi javobgarlik va *culpa in contrahendo* konsepsiyasiga oid xorijiy ilmiy tadqiqotlar.
4. Shartnoma muzokaralarida axborot berish majburiyati va halollik tamoyiliga oid qiyosiy-huquqiy tadqiqotlar.